

KRIMINALISZTIKAI ALAPKÉRDÉSEK

Kérdések és válaszok a nyomozás során

KOVÁCS GYULA

mb. oktató (KRE ÁJK Továbbképzési Központ)

1. Bevezetés

Azt szinte senki nem vonja kétségbe, hogy egy büntetőjogi tilalomba ütköző cselekmény, vagyis *a történeti tényállás elemei* különböző megközelítésből másféleképpen értelmezhetők, ezért többféle módon tehetnek szert relevanciára. Sokan azonban úgy vélik, miszerint az ügynevezett *kriminalisztikai alapkérdések* csupán egy emberi cselekvéshez tartozó történés értelmes leírásához szükséges bővített mondat elemeire kérdeznek rá. A tudományos bűncselekmény-fogalom ugyanezeket az elemeket ettől eltérő rendszerben értelmezi, az eljárásjog ismét másféle szemszögből tulajdonít egyiknek-másiknak esetenként jelentőséget. Azt a kételkedők sem vitatják, hogy a kriminalisztikai alapkérdésekre nyilvánvalóan hasznos felhívni például a rendészeti tanintézetek hallgatóinak a figyelmét, mert ezzel látóköriük és jogi kulturáltságuk bővül. Ennek ellenére – és annak dacára, hogy példának okáért *az általános törvényi tényállási elemek és a kriminalisztikai alapkérdések egyértelműen egymásra vetíthetők* – e kérdéseket a bizonyítás tárgyának¹ meghatározásakor mégsem tartják olyannyira lényeges szempontnak.²

Felmerül a kérdés: *mégis, mire valók ezek a kriminalisztikai alapkérdések?*

E tanulmány célja, pontosan a fenti felvetés megválaszolása. Az első bevezető rész után szó esik általában a kriminalisztikai alapkérdésekről (második rész), a harmadik rész pedig a hét kriminalisztikai alapkérdéssel foglalkozik. A negyedik rész a nyolcadik alapkérdés és a kiegészítő kérdések jelentőségét vizsgálja. A mű összegzéssel és sorrendben a következő mellékletekkel

1 A *bizonyítás tárgya* [a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 163-164. §] kriminalisztikai értelemben *az, amire a bizonyítás irányul*, vagyis, *amit a büntetőeljárás* (és azon belül a nyomozás) során *bizonyítani kell*. Másképpen fogalmazva a bizonyítás tárgya a *bizonyítandó tények* körét öleli fel. A nyomozás során lényegében (és némiképpen leegyszerűsítve) a bizonyítandó tények bizonyítására alkalmas *bizonyító tényeket* keressük. A bizonyító tényekhez pedig a *bizonyítékforrásokon* keresztül jutunk. Vessd össze KOVÁCS Gyula – NAGY József: *A kriminálmétodika elméleti kérdései*. Egyetemi jegyzet. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013, 26-30.

2 Uo. 30.

zárul: a kriminalisztikai alapkérdések (1); a kriminalisztika piramis modellje (2); a kriminalisztikai alapkérdések (3.); a verziók csoportosítása (4.); az ügytől a személyig és a személytől az ügyig modell (5.).

2. A kriminalisztikai alapkérdésekről általában

A kriminalisztikai alapkérdéseknek a nyomozás során nem csupán a bizonyítás tárgyának meghatározásakor van kiemelt jelentősége. A büntetőeljárásban *a tanú és a terhelt* (nyomozási szakban gyanúsított) *kihallgatásakor az egybefüggő vallomástételt követően feltett kérdéseket is úgy kell összeállítani, hogy választ kapjunk ezekre az alapkérdésekre.* Kiváltképpen igaz ez akkor, amikor a tanú vagy a gyanúsított vallomása információszegény, vagy a nyomozás addig megállapított adataival ellentétes.

Megjegyzendő, hogy *a kriminalisztikai alapkérdések sorrendje* – nagyon úgy tűnik – *nincs kőbe vésve.* Dobos János a hét kriminalisztikai alapkérdést a következők szerint rendezte:

1. Hol történt?
2. Mikor történt?
3. Mivel történt?
4. Hogyan történt?
5. Miért történt, mi célból követték el?
6. Mit követtek el, mi történt?
7. Ki, kivel követte el?³

Fenyvesi Csaba A *kriminalisztika piramis modellje* felállításakor (vagy felépítéskor) a *'Mivel?'* kérdést kihagyta, a *'Ki?'* mellett pedig külön szerepeltette a *'Kivel?'* kérdést (megítélésem szerint, helytelenül, ugyanis ez utóbbi kettő összetartozik). Fenyvesinél a rangsor tehát:

1. Mi történt?
2. Hol történt?
3. Mikor történt?
4. Hogyan történt?
5. Ki követte el?
6. Kivel követte el?
7. Miért követte el?⁴

3 DOBOS János – KOVÁCS Gyula: *Kis nyomozástan*. Harmadik kiadás. Budapest, Dr. Kovács Gyula [KGyul@], 2020, 96-97. Lásd az 1. mellékletet (A kriminalisztikai alapkérdések I.).

4 FENYVESI Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 2013, XIV, 343. Lásd a 2. mellékletet (A kriminalisztika piramis modellje – A kriminalisz-

A Fenyvesi Csaba által felállított, hiányos sorrendet preferálja a Rendészet-tudományi Szaklexikon, amelynek meghatározása szerint a „kriminalisztikai alapkérdések: a múltbeli esemény megismerésében kiemelkedő jelentőségű kérdések csoportja”.⁵

A kriminalisztikai alapkérdéseket Dobos János és Fenyvesi Csaba bizonyára sajátos szakmai szempontok szerint rangsorolták. Jőmagam ugyan-csak így jártam el, amikor a 'Mi történt?' után a 'Ki, kivel?' kérdést állítottam az első, illetve a második helyre. Az okot itt és most nem magyarázom, de később kitérek rá. Egyelőre maradjunk annyiban, hogy – mint azt már említettem volt – *a kriminalisztikai alapkérdések sorrendje nincs kőbe vésve*.

Megítélésem szerint, az alapkérdések helyes sorrendben a következők:

1. Mi történt (*Quid accidit*)?
2. Ki (kivel) követte el (*Quis hoc fecit*)?
3. Hol történt (*Ubi est*)?
4. Mikor történt (*Quando accidit*)?
5. Hogyan (mi módon) történt (*Quid factum*)?
6. Mivel (milyen eszközzel) történt (*Quid est*)?
7. Miért történt (*Cur mihi hoc accidit*)?⁶

A következő fejezetben vizsgáljuk meg a kriminalisztikai alapkérdéseket részletesebben.

3. Kriminalisztikai alapkérdések – az elsőtől a hetedik kérdésig

Általánosságban annyit leszögezhetünk (én meg is teszem), hogy a hét kriminalisztikai alapkérdés megválaszolása nélkül nincs eredményes nyomozás, valamint a kérdésekre adott/kapott feleletek határozzák meg azokat a további kérdéseket, amelyekre a nyomozás során még választ várunk. Vegyük górcső alá tehát ezeket a kriminalisztikai alapkérdéseket.

1. kérdés: *mi történt?*

A 'Mi történt?' vizsgálata során *egyfelől* – már amennyiben ez nyomban a cselekmény tudomásra jutását követően lehetséges – *a történeti tényállást kell megállapítani, vagyis a valóságban megnyilvánuló valamely emberi*

tikai alapkérdések II.).

5 BODA József (főszerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 355.

6 DOBOS – KOVÁCS i. m. 97-98. Lásd a 3. mellékletet (A kriminalisztikai alapkérdések III.).

*magatartás büntetőjogi szempontból jelentőséggel bíró körülményeinek az összességét.*⁷ Nézzünk egy példát: a helyszín a sértett hobbytelve. Az elkövető Horváth úr, a sértett telekszomszédja, egyben haragosa. Horváth úr összevitatkozott a telekszomszédjával, megütötte, az illető elesett, és a kútkávéba verte a fejét stb. *Esetünkben a tudomásra jutást követően arra keressük a választ, hogy – az elsődleges információk alapján – a kérdéses emberi magatartás megvalósított-e bűncselekményt, és ha igen, akkor az a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) Különös Részének melyik törvényi tényállásába, vagyis szakaszába (§) ütközik?*

*A történeti tényálláshoz, tehát a 'Mi történt?' kérdéshez tartozik az eredmény vizsgálata (szinte látom, hogy a büntető anyagi jogi elméleti jogászok felkapják a fejüket), amely sokféle lehet (biológiai, vagyoni-gazdasági, társadalmi típusú és a veszély mint eredmény). Az eredmény nem más, mint a bűncselekmény elkövetési magatartásával okozati összefüggésben, a külvilágban bekövetkező olyan változás, amelyet a törvényi tényállás leír.*⁸ Ha tehát minipéldánk sértettje, aki a kútkávéba verte a fejét, a helyszínre érkező mentőorvos elsődleges véleménye alapján koponyaalapi törést szenvedett, akkor már tudjuk, mert tudnunk kell – tanultuk, hogy *a sérülésre tekintettel a cselekmény a Btk. 164. § (1) bekezdésébe ütköző és a (8) bekezdés szerint minősülő életveszélyt okozó testi sértés gyanújának a megállapítására lehet alkalmas.*

Megjegyzendő azonban, hogy *kriminalisztikai szempontból nem minden eredmény tényállásszerű: például a lopás (Btk. 370. §) immateriális deliktum, de a befejezett bűncselekménynek köznapi értelemben mégis van eredménye. A bűncselekmény elkövetési tárgya, vagyis az idegen, ingó, meghatározott értékkel bíró dolog kikerül a sértett (kriminalisztikai terminológiával károsult) birtokából, és végső soron ezzel a sértett vagyonában értékcsökkenés következik be. A kriminalisztikai értelemben vett eredmény számos esetben megegyezik a büntető anyagi jogi értelemben vett eredménnyel, azonban nem feltétel, hogy azt a külvilágban beállott bizonyos változást a törvényi tényállás tartalmazza.*

Nem melleleg, *a 'Mi történt?' kérdésre a válasz, amelybe beletartozik a cselekmény büntetőjogi megítélése (minősítése), egyben meghatározza a nyomozó hatóság hatáskörét,*⁹ és vegyük észre azt, hogy *a példának felhozott*

7 BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 2013, 154.

8 BLASKÓ i. m. 166.

9 A Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről a 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet rendelkezik. A hatáskör megállapítását a 2. § szabályozza.

cselekmény 'több-, de legalább kétesélyes', vagyis okot szolgáltatathat a minősítési verziók felállítására is (amit másképpen alapverzióknak nevezünk).¹⁰

2. kérdés: *ki, kivel követte el a bűncselekményt?*

A második kérdés felvetésekor alapvetően arra keressük a választ, hogy *ki (és kivel) követte el a bűncselekményt: ismert vagy ismeretlen elkövetővel van-e dolgunk, egyedül volt-e, avagy sem?* Nagyon nem mindegy ugyanis, hogy a nyomozás kezdeti szakaszában felderítünk-e (ennek során a meg-alapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni az elkövető személyét),¹¹ vagy pedig vizsgálunk (amikor – szükség esetén bizonyítási eszközök beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének kérdésében).¹² *A felderítést, vagyis az ismeretlen tetteses bűncselekményt az 'ügytől a személyig', a vizsgálatot, amikor az elkövető eleve ismert, vagy a felderítés eredményeképpen ismertté vált, a 'személytől az ügyig' modell jellemzi (erre a két modellre a téma behatároltsága és terjedelmi korlátok miatt nem áll módomban kitérni).¹³*

A '*Ki (kivel) követte el?*' kérdés vizsgálatakor *tisztázni kell az elkövető és a sértett közötti kapcsolatot, és – különösen több elkövető esetén – az elkövetői minőséget is: az elkövető lehet tettes, közvetett tettes és társtettes (ők a tettesek), valamint felbujtó és bűnsegéd (ők pedig a részesek).*¹⁴ Az elkövető és a sértett közötti hozzátartozói kapcsolat – mint a büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadálya [Btk. 30. § a) pontja és 31. §] –, akár a büntetőeljárás megindulásának a gátja lehet [Be. 4. § (6) bekezdése]. Például „lopás, rongálás, sikkasztás, csalás, információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, orgazdaság,¹⁵ illetve jármű önkényes

10 A *verzió* latin eredetű szó, köznapi értelemben változatot jelent. A *nyomozási verzió* olyan feltevés, amely a rendelkezésre álló adatok logikai feldolgozása alapján reálisnak tekinthető magyarázatot ad az eljárás tárgyát képező (bűn)cselekmény egészére vagy annak egy részére. LAKATOS János (szerk.): *Kriminalisztika (I. kötet)*. Budapest, Rendőrtisztai Főiskola – Rejtjel Kiadó, 2004, 46. A verziókról részletesebben: DOBOS – KOVÁCS i. m. 95-114. és 137-146. Lásd a 4. mellékletet (A verziók csoportosítása és a nyomozási terv fajtái).

11 Vesd össze a Be. 348. § (3) bekezdésével.

12 Vesd össze a Be. 348. § (4) bekezdésével.

13 Az '*ügytől a személyig*' és a '*személytől az ügyig*' modellről részletesebben: Dobos – Kovács i. m. 156-164.

14 Btk. 12. §; részletesebben 13-14. §.

15 Az orgazdaság törvényi tényállását (Btk. 379. §) 2021. január 1-jétől hatályon kívül helyezi

elvétele miatt az elkövető csak magánindítványra büntethető, ha a sértett a hozzátartozója. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha az elkövető egyben a sértett gyámja vagy gondnoka” (Btk. 382. §).

3. kérdés: *hol történt a bűncselekmény?*

A harmadik kérdés esetében az *elkövetés helyét, a 'helyszínt' keressük. E kérdés megválaszolása* – függetlenül attól, hogy a bűncselekmény helyszíne az esetek többségében ismert – alapvető feladat a büntetőeljárás során: *egyfelől megalapozza a nyomozó hatóság* (és a büntetőügyekben eljáró más hatóságok) *illetékességét.*¹⁶ *Másfelől* – és ez a nyomozás eredményessége szempontjából fontosabb megítélés alá esik – *a bűncselekmény helyszíne 'beszél',* és nem csupán az ott felkutatott tanúk által: a szemle végrehajtásakor *a helyszínen felkutatott és rögzített nyomokat, anyagmaradványokat, valamint tárgyi bizonyítási eszközöket is 'szóra lehet bírni'* (csak tudni kell beszélni a nyelvükön).¹⁷ Harmadrészt *az adatgyűjtést és a tanúkutatást* – főszabály szerint – *a helyszínen, illetve onnan kiindulva kell elkezdni.*

*Az elkövetés helyszíne jelentőséggel bír az alibi*¹⁸ *ellenőrzése során,* de ezt a témát a következő alapkérdésnél részletesebben kifejtem.

Végezetül *bizonyos bűncselekmények megvalósulása* (vagy tényállás-szerúsége) *meghatározott helyszínhez kötött* [pl. háborús fosztogatás (Btk. 154. §) vagy nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása (Btk. 155. §) alapesetben hadműveleti vagy megszállt területen követhető el], illetve *alkalmasint a helyszín a bűncselekmény minősített tényállásának a megalapítását eredményezi* [pl. a közveszély helyszínén megvalósított lopás: Btk. 370. (3) bekezdés c) pontja; (4) bekezdés b) pontja; (5) bekezdés b) pontja; (6) bekezdés b) pontja].

4. kérdés: *mikor történt a bűncselekmény?*

A negyedik kérdés *az elkövetés idejét veszi górcső alá.* Ez az ismérv ugyan-csak lényeges szempont a nyomozás során, ugyanis *a* harmadik kérdésnél már említett *helyszíni, illetve a helyszínről kiinduló adatgyűjtést, tanúkutatást az elkövetés idejével azonos vagy közel azonos időpontban kell meg-*

a 2020. évi XLIII. törvény 59. § c)-d) pontja.

16 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 3. §.

17 Vessd össze: DOBOS – KOVÁCS i. m. 57-62.

18 Az *alibi* máshollétet jelent: a tettes azzal védekezik, hogy az elkövetés helyén és idején máshol tartózkodott.

kezdeni: ez örökérvényű krimináltaktikai szabály (természetesen emellett lehet a nap bármely szakában is adatot gyűjteni stb.). Az elkövetés idejének kiemelt szerepe van az alibi ellenőrzése során. Hangsúlyozom: ha a tettes alibit igazol, azt is meg kell állapítani, hogy az inkriminált időszakban hol tartózkodott valójában (ha akkor nem ott volt, akkor hol, mikor, kivel volt, és ezt mivel bizonyítja). Ez esetben a bizonyítási teher 'átfordul'.

A 'Mikor történt?' kérdésnek büntető anyagi jogi és eljárásjogi vetülete is van. Egyrészt gondoljunk csak a Btk. időbeli hatályára (2. §), vagy az elévülésre mint a büntethetőséget megszüntető okok egyikére [Btk. 25. § d) pontja; 26-28. §], és az ehhez kapcsolódó büntetőeljárásjogi rendelkezésekre: az elévülés a feljelentés elutasítását [Be. 381. § (1) bekezdés d) pontja] és az eljárás megszüntetését [Be. 398. § (1) bekezdés e) pontja; 492. § (1) bekezdés c) pontja; 597. § (1) bekezdés a) pontja] vonja maga után.

5. kérdés: *hogyan követték el a bűncselekményt?*

Az ötödik kérdés arra irányul, hogy a tettes mi módon, milyen módszerrel követte el a bűncselekményt? A módszer az elkövetési magatartással szorosan összefügg, olyannyira, hogy a külvilágban, külső szemlélő számára e két tényállási elem általában nem különül el egymástól. A módszerekből következtethetünk az elkövető személyes kvalitásaira: az elkövető egyfajta 'modus-képet'¹⁹ fest magáról. Épp ezért az elkövetés módszerének a felderítés, vagyis az ismeretlen tetteses ügyek nyomozása során van kiemelt jelentősége. Nem mellesleg e kérdés megválaszolásával a bűncselekmény elkövetését (közvetlenül) lehetővé tehető okokra és körülményekre is fény derülhet.

Az elkövetés módszerének büntető anyagi jogi szempontokból ugyancsak meghatározó szerepe lehet: az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel történő elkövetés például a szexuális erőszaknál [Btk. 197. § (1) bekezdése] és a rablásnál [Btk. 365. § (1) bekezdés a) pontja] alapeseti tényállási elem, míg ugyanez a zsarolásnál [Btk. 367. § (2) bekezdés b) pontja] a minősített eset megállapítására szolgáltatott okot. A különös kegyetlenséggel történő elkövetés pedig minősített esete az emberölésnek [Btk. 160. § (2) bekezdés d) pontja] és a testi sértésnek [Btk. 164. § (6) bekezdés e) pontja].

¹⁹ Vesd össze az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás működésével kapcsolatos egyes feladatokról rendelkező 12/2014. (V. 16.) ORFK utasításban foglaltakkal.

6. kérdés: *mivel, azaz milyen eszközzel követték el a bűncselekményt?*

Az elkövetés eszköze, valamint az eszközhasználat szorosan kapcsolódik az elkövetés módszeréhez. Ezért az eszközhasználat – hasonlóképpen az előző kérdésnél kifejtettekhez – *elválaszthatatlan az elkövetési magatartástól*. Önmagában már maga az eszköz (típusa, beszerzési lehetősége, fogyasztói ára, használatának speciális szakismerethez kötöttsége stb.) *utalhat az elkövetőre*, és használatának módszerével az elkövető ugyancsak *'modus-képet'* fest magáról (egyfajta *'modus-önarcképet'*). Gondoljuk tovább (vagy másképpen) az előző példát: az elkövető (Horváth úr) összevitatkozott a haragosával. A vita hevében egymásnak estek, dulakodtak, birkóztak, amelynek során Horváth a haragosát kézzel megfojtotta. Ezt követően kihúzta az áldozat övéből a nadrágszíjat, majd az áldozatot a nyakára hurkolt nadrágszíjnál fogva a fészker mögötti fa alacsonyabb ágára felhúzta (felakasztotta). Mi történt? Emberölés – nyilvánvalóan. Mit látunk elsőre a helyszínen? Önakasztással elkövetett öngyilkosságot. Mi történt valójában (vagy részleteiben)? A tettes kézzel megfojtotta a sértettet (a módszer a kézzel fojtás), majd az áldozatot a nyakára hurkolt nadrágszíjánál fogva egy közeli fa alacsonyabb ágára felakasztotta (*az emberölést öngyilkosság látszatának keltésével leplezte* – ez is egyfajta módszer).

Az elkövetés eszköze egyfelől (tárgyi) *bizonyítási eszköz* [Be. 165. § e) pontja], sőt, *nyomhordozóként* kétszeresen az, így fontos szerepet tölt be a nyomozásban: a bűncselekmény elkövetésének vagy a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben az elkövető nyomait hordozza [Be. 204. § a) és c) pontja]. Például a *betöréses lopásnál használt feszítővas* térfogati nyomot hagy az ajtón és az ajtófélfán, valamint rajta lehet a tettes ujjlenyomata, biológiai anyagmaradványa vagy a ruházatából néhány textil elemi szál. Az *emberölés eszközéül használt baltán* rajta lehet az áldozat biológiai anyagmaradványa (vér, agyvelőzúzalék, bőrfoszlányok, hajsálak), illetve ugyancsak a tettes ujjlenyomata stb. Nem mellesleg a balta mint eszköz, térfogati nyomot hagy az áldozat fején (koponyáján) is.

Az elkövetés eszköze – amely csak az elkövető testétől függetlenül létező tárgy lehet – *a bűncselekmények törvényi tényállásában jellemzően minősítő körülményként szerepel*. Például lopásnál a hamis vagy lopott kulcs [Btk. 370. § (2) bekezdés *bg*) pontja]; emberrablásnál, valamint személyi szabadság megsértésénél a fegyver vagy az élet kioltására alkalmas eszköz [Btk. 190. § (2) bekezdés *c*) és *d*) pontja és 194. § (2) bekezdés *e*) és *f*) pontja]. Megjegyzendő, hogy ahol a lopást dolog elleni erőszakkal követik el [Btk. 370. § (2) bekezdés *bc*) pontja], ott szinte minden esetben feltételezni kell az eszközhasználatot.

7. kérdés: *miért történt a bűncselekmény?*

A hetedik kérdés arra keresi a választ, hogy miért követték el a bűncselekményt, vagyis az elkövetőt tettének megvalósításakor mi motiválta, milyen cél vezérelte? A motívumhoz és a célzathoz szorosan hozzátartozik (akár 'szükségképpen' kiegészítő kérdés is lehetne) a 'Cui bono?' (Kinek jó, vagy kinek használ?), vagy másképpen a 'Cui prodest?' (Kinek az érdeke, illetve, kinek fontos?) felvetés. Ez utóbbi latin kifejezést Seneca²⁰ Medea drámájából ismerhetjük: „Cui prodest scelus, is fecit” (Akinek jól jött ez a vétek, na éppen az követte el). *E kérdésre adott válasz szűkítheti az elkövetői kört, és gyakran eredményezi az ismeretlen tettes kilétének a megállapítását. A 'Cui prodest?' kérdésnek jellemzően az ismeretlen tetteses, befejezett emberölés nyomozásakor van jelentősége, különösképpen, ha a bűncselekmény elkövetésének az oka ismeretlen: kinek, vagy kiknek állhatott érdekében az áldozat halála? (Minden 'gyilkossági' nyomozó 'rémálma' a 'háromismeretlenes egyenlet': egyaránt ismeretlen az elkövető, az ok, a motívum vagy célzat és az áldozat kiléte.)*

A motívumnak és a célzatnak büntető anyagi jogi vetülete is van: bizonyos bűncselekményeknél az alapeseti tényállás is tartalmaz célzatot. Ilyenek például a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények (Btk. XXXV. Fejezet, 365-369. §)²¹ és számos vagyon elleni deliktum (Btk. XXXVI. Fejezet).²² Más bűncselekményeknél a célzat minősített esetet valósít meg. Például nyereségvágyból, illetve aljas indokból vagy célból történő elkövetés: emberölés [Btk. 160. § (2) bekezdés b) és c) pontja]; testi sértés [Btk. 164. § (4) bekezdés a) és (6) bekezdés a) pontja]; személyi szabadság megsértése [Btk. 194. § (2) bekezdés b) pontja]; rágalmozás [Btk. 226. § (2) bekezdés a) pontja] stb.

A nyolcadik (Hasonló történt-e?) kérdés fontosságát a következő részben fejtem ki, ezért itt bővebben nem ejtek róla szót.

Végezetül adós vagyok a kriminalisztikai alapkérdések sorrendje megváltoztatásának (legalábbis Dobos Jánoshoz és Fenyvesi Csabához képest) a magyarázatával: mi okból soroltam az első két helyre a 'Mi történt?' és a 'Ki, kivel kö-

20 Lucius Annaeus SENECA (Córdoba, a mai Spanyolország – i. sz. 65. április 12. Róma, a mai Olaszország): római sztoikus filozófus, drámaíró és államférfi. BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon II. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, 56.

21 A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények (Btk. XXXV. Fejezet): rablás (365. §); kifizetés (366. §); zsarolás (367. §); önbíráskodás (368. §).

22 Alapesetben célzatos vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XXXVI. Fejezet): lopás (370. §); csalás (373. §); gazdasági csalás (374. §); információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (Btk. 375. §); 2020. december 31-ig az orgazdaság (379. §); jármű önkényes elvétele (380. §).

vette el? kérdéseket. Azt gondolom, és egyben remélem, a fenti okfejtések után a válasz nyilvánvaló. Ennek ellenére engedtessek meg nekem néhány gondolat.

A bűncselekmény nyomozása során a kiinduló alaphelyzetet mindig a *'Mi történt?'* kérdésre adott válasz határozza meg. Az elkövetés helye (Hol?), ideje (Mikor?), módja (Hogyan?) és eszköze (Mivel?) a *'levegőben lóg'* a történeti tényállás akárcsak hozzávetőlegesen részletes ismerete nélkül. *'A Bosnyák téren, tegnapelőtt egy baltával'*. Vajon mit kezd a nyomozó hatóság ezzel az információval? *Mi történt* ott a Bosnyák téren tegnapelőtt azzal a fránya baltával? Ráadásul a *'Mi történt?'* tisztázásakor a *'Hol?'* kérdésre is választ kapunk (ha mégsem ott történt a bűncselekmény, mert például az áldozatot nem a téren ölték meg vagy rabolták ki, akkor is van egy helyszín, amelyhez a bűncselekmény köthető).

Amennyiben tehát nem tudjuk, mi történt (a történeti tényállás jogsértés vagy nem az; ha jogsértés, szabálysértés, avagy bűncselekmény-e; nem jogsértés esetén, van-e a nyomozó hatóságnak bárminemű intézkedési kötelezettsége), *az olyan, mintha semmi nem történt volna: 'nincs miről beszélnünk, mindenki mehet haza'*. Ahhoz tehát, hogy a hatóság bármilyen, jogilag alátámasztott érdemi tevékenységet végezzen, tisztában kell lennie – legalább megközelítőleg pontosan – a cselekmény (büntető)jogi megítélésével, és az első kérdésnél részletezett körülményekkel (pl. a sértett sérülésének jellegével stb.). Szerintem.

Miután sikerült megfejtetni, hogy a valóságban megnyilvánuló inkriminált emberi magatartás milyen bűncselekmény megállapítására alkalmas, akkor az elkövetőtől (vagy az elkövetőktől) függ a folytatás (a *Hogyan tovább?*): amennyiben a kiléte ismeretlen, felderítünk (az *'ügytől a személyig'* modell), ha pedig ismert, vizsgálunk (a *'személytől az ügyig'* modell) – főszabály szerint (tudom, a két modell magyarázatával még mindig adós vagyok, de sajnos az is maradok, de az 5. melléklet tartalmazza mindkettő vázlatos felépítését).²³

4. Kriminálisztikai alapkérdések – a nyolcadik kérdés és a kiegészítő kérdések

A nyolcadik, a *'Hasonló történt-e vagy része lehet-e sorozatnak?'* kriminálisztikai alapkérdést a szakma Dobos Jánosnak tulajdonítja. E kérdés „fontossága nem csupán az esetleges és jellemző sorozatos elkövetés felismerésében, az azonos tetteshez, tettesekhez tartozó ügyek behatárolásában van. Nyilvánvaló, hogy ez sem érdektelen. Ugyanúgy fontos, hogy az így felfedett

23 A 4. fejezet elkészítésekor – a lábjegyzetben írt hivatkozások mellett – felhasználtam: DOBOS – KOVÁCS i. m. 99-105.

előzmények – és azok az ügyek is, amelyeket a felderítés közben kell azonos elkövetőkre utaló ismérvek miatt az alapügyhöz és már bemért előzményeihez csatolni – szélesítik azt az információs bázist, amelyre így az adott ismeretlen tetteses ügyünk felderítését is biztosabban alapozhatjuk”.²⁴

A nyolcadik alapkérdés felvetésekor tehát *arra keressük a választ, hogy az inkriminált bűncselekmény része lehet-e egy sorozatnak, illetve az ismert vagy ismertté vált (felderített) tetteshez kapcsolható-e további bűncselekmény(ek) elkövetése?* A sorozatelkövetés felderítése eminens bűnüldözői érdek, épp ezért a *‘Hasonló történt-e?’* kérdést a nyomozás során mindig fel kell tenni, kiváltképpen, ha egy bizonyos területen hirtelen megnövekednek az azonos vagy azonos típusú bűncselekmények; olyan deliktumok szaporodnak el, amelyeknek elkövetése eddig nem volt jellemző; a korábban rendszeresen előforduló bűncselekmények végrehajtása ismétlődően új és azonos módszerekkel történik (pl. a *‘béke szigetének’* aposztrofált vendéglátóegység környékén – különösen fizetésnapokon és hétvégeken – megjelenik, majd egyre növekszik az úgynevezett klasszikus, útonállásszerű *‘leütéses’* rablások száma, vagy a tolvajok a lakótelepi társasházak előterébe már nem ajtóbefeszítés módszerével, hanem a bejárati ajtók elektronikus zárjainak dekódolásával hatolnak be).²⁵

4.1. A kiegészítő kérdések

A kriminalisztikai alapkérdésekhez szükségképpen kapcsolódnak a *kiegészítő kérdések*, amelyek *jellege, milyensége függ egyfelől a nyomozás tárgyát képező cselekmény büntetőjogi megítélésétől (a minősítéstől); másfelől az elkövetés körülményeitől; végül a nyomozás során megállapított tényektől.*

A lopás nyomozásakor például óhatatlanul felmerül a *‘Mit vitt el?’* vagy a *‘Mire követte el?’*, kérdés, valamint a *‘Kinek és/vagy hogyan, mi módon, hol és mennyiért értékesített?’* kérdést ugyancsak vizsgálni kell. Sőt, amennyiben a gyanú meghatározott személyre terelődik, akkor az úgynevezett *‘költekezési vonalat’* szintén muszáj ellenőrizni: ilyenkor a *‘Mire, mennyit és vajon miből költ?’* kérdés merülhet fel.

Betöréses lopás esetén vizsgálni tanácsos azt is, hogy *ki tudhatott az eltulajdonított dolog őrzési-tárolási helyéről, illetve volt-e (lehetett-e) tippadó?* Az egészséges kételkedésre tekintettel²⁶ esetenként felmerülhet az is, miszerint *egyáltalán létezett-e az a dolog, amelyet a sértett szerint eltulajdonítottak?*

24 DOBOS János: *Kis nyomozástan*. Első kiadás. Budapest, BM Könyvkiadó, 1988, 56.

25 DOBOS – KOVÁCS i. m. 121.

26 Az egészséges kételkedés a kriminalisztikai gondolkodásmód sajátja.

Egyfajta kiegészítő kérdésként vizsgálni kell *a bűncselekmény elkövetését közvetlenül lehetővé tevő okokat és körülményeket, sőt, azt is, hogy terhel-e bárkit – akár büntetőjogi – felelősség a bűncselekmény bekövetkezéséért* (a felelőség vizsgálata nem ritkán egy újabb jogsértés megállapítására adhat alapot)?

Végezetül *vizsgálat tárgyát képezi a számos esetben tabuként kezelt sértetti közrehatás*, amely minden híreszteléssel ellentétben nem a sértett vagy az áldozat hibáztatásával azonos.²⁷ Az áldozattan (viktimológia) ugyanis olyan tudományág, amely a bűncselekmény áldozatává válás folyamatával foglalkozik, az elkövető és az áldozat kapcsolatainak felkutatása útján.²⁸

Az elkövetést közvetlenül lehetővé tevő okok és körülmények, a felelőség és a sértetti közrehatás vizsgálata összhangban áll *a teljesség igényével, amely a nyomozás egyik alapelve*.²⁹

5. Összegzés

A kriminalisztikai alapkérdéseknek a büntetőeljárás (és azon belül a nyomozás) során egyfelől a bizonyítás tárgyának meghatározásakor van kiemelt jelentősége. Másfelől e kérdések a büntetőeljárásban a tanú és a terhelt kihallgatásakor nélkülözhetetlenek. Az egybefüggő vallomástételt követően a kihallgatotthoz intézett kérdéseket ugyanis úgy kell összeállítani, hogy választ kapjunk ezekre az alapkérdésekre.

A kriminalisztikai alapkérdések nem változtathatók, de sorrendjük felcserélhető (nincsenek kőbe vésve). Mindezek ellenére – megítélésem szerint – a bűncselekmény hatósági tudomásra jutásakor a kiinduló alaphelyzet utáni teendőket mindig a 'Mi történt?' kérdésre adott válasz határozza meg. Ráadásul a 'Mi történt?' tisztázásakor a 'Hol?' kérdésre is választ kaphatunk.

A hét kriminalisztikai alapkérdés megválaszolása nélkül nincs eredményes nyomozás, valamint a kérdésekre adott/kapott feleletek határozzák meg azokat a további kérdéseket, amelyekre a nyomozás során még válaszokat keresünk.

A nyolcadik (Hasonló történt-e?) alapkérdés felvetésekor arra keressük a választ, hogy az inkriminált bűncselekmény része lehet-e egy sorozatnak, il-

27 Vesd össze Kovács Gyula: *A szőnyeg alá söpört sértetti közrehatás*. In: Kovács Gyula (szerk.): Dobos-könyv. Emlékkönyv dr. Dobos János születésének 80. évfordulója tiszteletére. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2015, 77-93.

28 Másképpen fogalmazva „a viktimológia (áldozattan): a kriminológiának a bűncselekmények sértettjeivel, a bűncselekmény bekövetkezésében játszott szerepükkel, a sértettek tipizálásával foglalkozó része”. BODA i. m. 609.

29 A nyomozás alapelvei: törvényesség, tárgyilagosság, teljesség és titkosság. Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika 1*. Budapest, BM Duna Palota és Kiadó, 2004, 129-136.

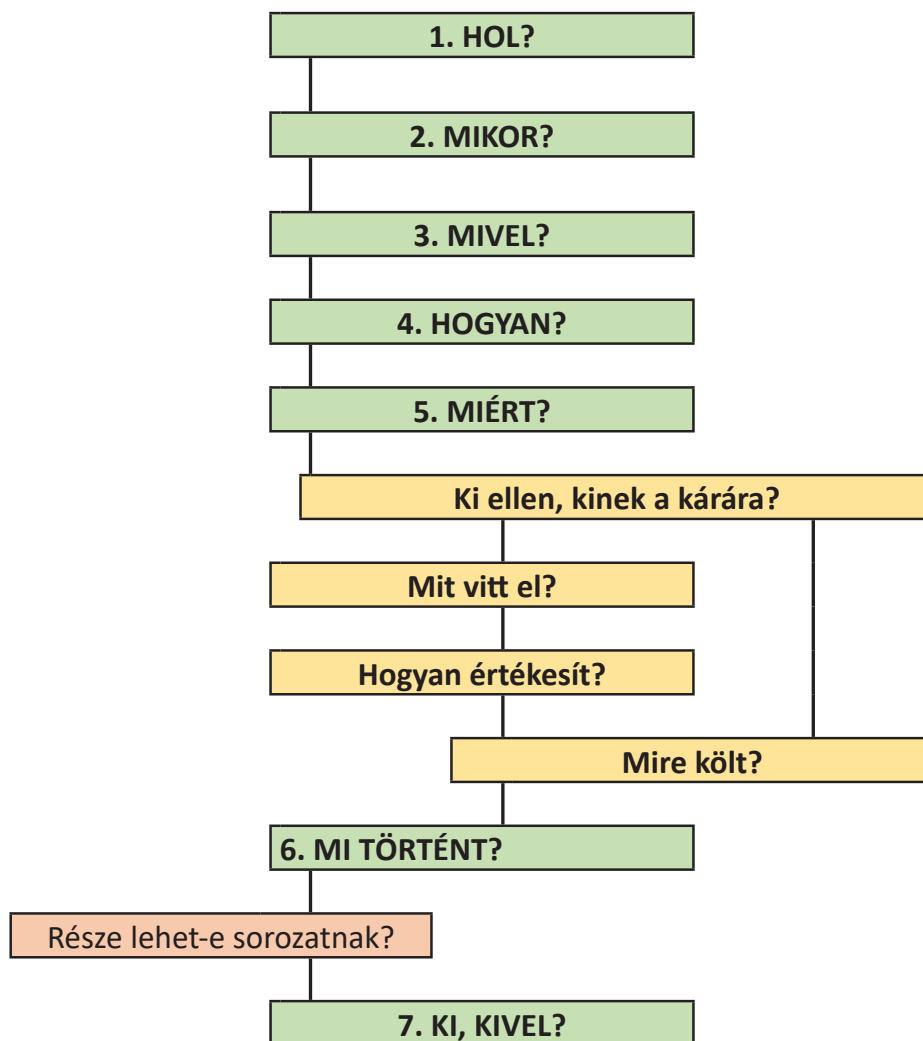
letve az ismert tetteshez kapcsolható-e további bűncselekmény(ek) elkövetése? A sorozatelkövetés felderítése eminens bűnüldözői érdek, épp ezért a nyomozás során a nyolcadik kérdést mindig vizsgálni kell.

A kriminalisztikai alapkérdésekhez szükségképpen kapcsolódnak a kiegészítő kérdések, amelyek jellege, milyensége függ egyfelől a nyomozás tárgyát képező cselekmény büntetőjogi megítélésétől (a minősítéstől); másfelől az elkövetés körülményeitől; végül a nyomozás során megállapított tényektől.

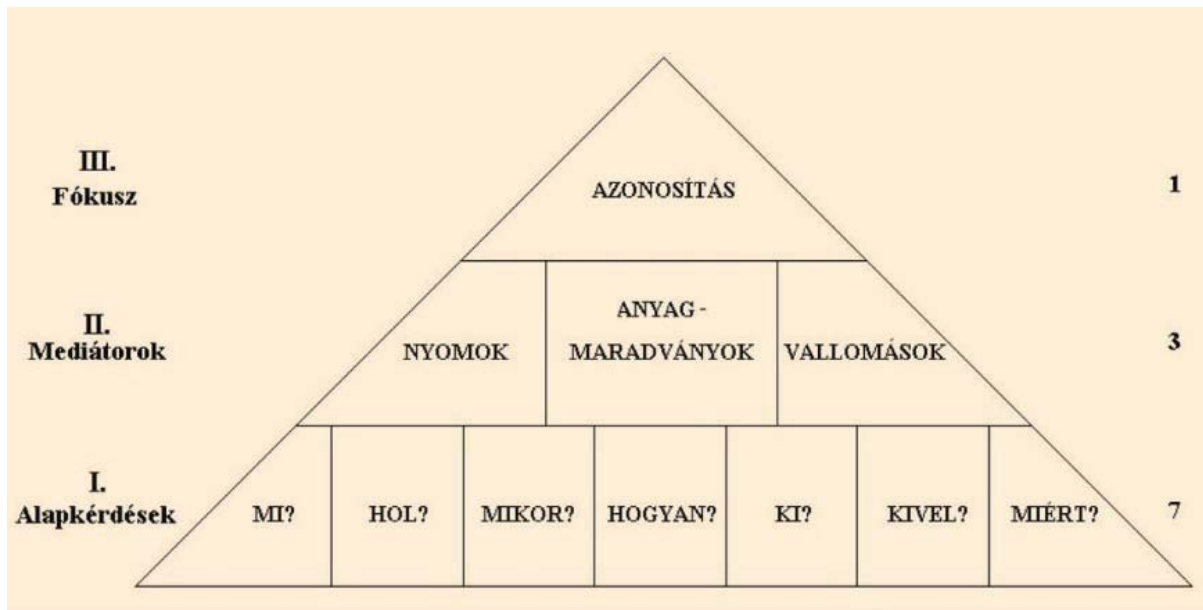
A nyomozás során lényegét tekintve a kriminalisztikai alap- és kiegészítő kérdésekre keressük a választ, tehát nem csupán egy emberi cselekvéshez kapcsolódó történés értelmes leírásához szükséges bővített mondat elemeire kérdezzük rá.

6. Mellékletek

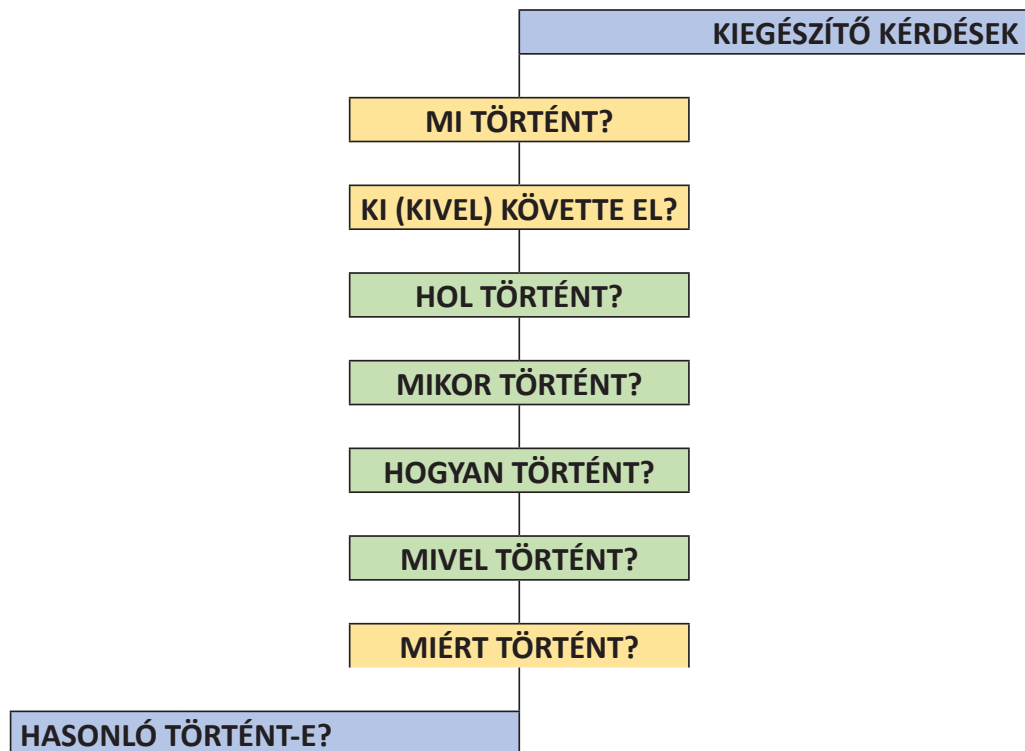
6.1. A kriminalisztikai alapkérdések I.

6.2. A kriminalisztika piramis modellje (A kriminalisztikai alapkérdések II.)³⁰

6.3. A kriminalisztikai alapkérdések III.

30 FENYVESI i. m. 343.

6.4. A verziók csoportosítása

A VERZIÓK CSOPORTOSÍTÁSA	
Alapverziók	Mi történt?
	Ki, kivel követte el ?
Verziók, terjedelmük szerint	Általános verziók
	Részverziók
Verziók, tárgyukra tekintettel	Történeti verziók
	Minősítési verziók
	Munkaverziók
Verziók, készítőjük alapján	A nyomozó hatóság tagja által készített verziók
	Az eljárás egyes szereplői álláspontját tükröző verziók

A NYOMOZÁSI TERV FAJTÁI	
Tartalmi szempontok szerint	A nyomozás egészét átfogó terv
	Részterv
Formai szempontok alapján	Gondolati terv
	Feljegyzésszerű terv
	Írásbeli nyomozási terv
	Típusterv

6.5. Az ügytől a személyig és a személytől az ügyig modell

AZ ÜGYTŐL A SZEMÉLYIG ÉS A SZEMÉLYTŐL AZ ÜGYIG MODELL		
	Az ügytől a személyig	A személytől az ügyig
1.	A bűncselekmény gyanúja, amely meghatározott személyhez nem köthető	A bűncselekmény gyanúja, amely meghatározott személyhez köthető
2.	A bűncselekmény gyanújára vonatkozó információk ellenőrzése	A személyre szabott megalapozott gyanú (és indokolt esetben a bűncselekmény gyanújának) megerősítése
3.	Az ellenőrzés eredményének megfelelő intézkedések foganatosítása	A bizonyítás tárgyának a meghatározása és a nyomozás tervezése
4.	Nyomozás az ismeretlen elkövetők kilétének a megállapítása érdekében (felderítés)	Bizonyítás, másképpen maga a vizsgálat
5.	Az ismeretlen elkövetők kilétének a megállapítása (a felderítés befejezése)	A bizonyítékok értékelése és a nyomozás befejezése